

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/32/142-147>

Nərmin Məmmədvali
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
nermin.mli96@gmail.com

KONFİDENSİALLIQ REPRODUKTIV TEXNOLOGİYALARIN TƏTBİQİ ZAMANI YARANAN ETİK VƏ HÜQUQİ PROBLEM KİMİ

Xülasə

Məqalə tibbi hüququn aktual mövzularından biri olan reproduktiv texnologiyaların tətbiqi zamanı yaranan başlıca etik problemlərə – konfidensiallığın təmin edilməsinə həsr edilmişdir. Məqalədə konfidensiallıq yarana biləcək etik problemlərdən biri olmaqla digər etik problemlərlə qarşılıqlı əlaqədə nəzərdən keçirilmiş, milli və beynəlxalq qanunvericilikdə tibbdə konfidensiallığın qorunmasına yönəlmiş normalar qarşılıqlı şəkildə nəzərdən keçirilmişdir. Həmçinin, milli qanunvericiliyimizdə tibbdə konfidensiallığın təmin edilməsinə dair normaların təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir sıra təkliflər irəli sürülmüşdür.

Açar sözlər: *reproduktiv texnologiyalar, reproduktiv sağlamlıq, insan hüquqları, yaşamaq və sağlamlıq hüququ, tibb hüququ, ailə hüququ, konfidensiallıq, tibbdə etik problemlər, bioetika, bioetikanın prinsipləri*

Narmin Mammadvali
Baku State University
master student
nermin.mli96@gmail.com

Confidentiality as an ethical and legal problem arising during the application of reproductive technologies

Abstract

The article is devoted to the main ethical problems arising during the application of reproductive technologies, which is one of the topical topics of medical law - ensuring confidentiality. In the article, confidentiality is one of the ethical problems that may arise, and the norms aimed at protecting confidentiality in medicine in national and international legislation were considered in interaction with other ethical problems. Also, in our national legislation, a number of proposals have been put forward in the direction of improving the norms for ensuring confidentiality in medicine.

Keywords: *reproductive technologies, reproductive health, human rights, right to life and right to health, medical law, family law, confidentiality, ethic problems in medicine, bioethics, the principles of bioethics*

Giriş

İnsanın yaşamaq hüququ onun digər hüquqlarının təməlinə durmaqla təbii hüquqlar kateqoriyasına aid edilir və insanın ayrılmaz hüququdur. İnsanın yaşamaq hüququ kontekstində onun nəsilartırma hüququ, yeni bir fərd - sağlam övlad dünyaya gətirmək hüququ da nəzərdən keçirilməlidir. Məhz bu baxımdan insanın reproduktiv hüquqları və reproduktiv sağlamlığı məsələsi müasir dövrdə tibb hüququnun başlıca problemlərindən biri kimi qəbul edilməkdədir.

Ümumiyyətlə, sağlamlıq dedikdə, yalnız xəstəliyin olmaması deyil, insanın fiziki, psixoloji və sosial olaraq yüksək rifah vəziyyəti başa düşülməlidir. Sağlamlığın bu cür dəqiq anlayışı Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Nizamnaməsinin preambulasında öz əksini tapmışdır (1). Sağlamlığın beynəlxalq hüquqi aktlarda verilmiş anlayışına uyğun olaraq insanın reproduktiv

sağlamlığına da anlayış vermək mümkündür. Belə ki, reproduktiv cəhətdən sağlam insan yalnız nəsilartırma qabiliyyətinə malik insan hesab edilməməli, həmçinin, bu həmin şəxsin tam sağlam övlad dünyaya gətirməyə və yeni bir fərdin yaranma prosesində (hamiləlik və hamiləlikdən sonrakı dövr də daxil olmaqla) öz fiziki və psixoloji sağlamlığını qoruyub saxlaya bilməsi də reproduktiv sağlamlığın tərkibinə aid edilməlidir.

Reproduktiv texnologiyaların tətbiqi nəticəsində tibbdə çox böyük uğurlar əldə edilməsinə baxmayaraq şübhəsizdir ki, bütün sahələrdə olduğu kimi bu sahədə də müəyyən problemlər meydana çıxmaqdadır. Tibbdə reproduktiv texnologiyaların tətbiqi nəticəsində yarana biləcək problemlər **hüquqi problemlər** və **etik problemlər** olaraq başlıca iki qrupu təşkil edir. Hüquqi problemlər məhz reproduktiv texnologiyaların tətbiqinin (bütün prosedurların) qanuvericilikdə dəqiq tənzim edilməsi və gələcəkdə rəsmiləşdirmə-sənədləşdirmə prosesləri zamanı qarşıya çıxan biləcək problemlədirsə, etik problemlər isə bundan tam fərqli olaraq üzərində reproduktiv texnologiyaların nailiyyətlərinin tətbiq edildiyi insanların şəxsiyyəti ilə qırılmaz surətdə bağlı olan problemlərdir. Etik problemlər bütün tibbi hüquqda- yəni, müayinə, müalicə də daxil olmaqla istənilən tibbi prosedurlardan keçərkən və tibbi müdaxiləyə məruz qalarkən yarana bilər ki, bunlardan başlıcası da reproduktiv texnologiyaların tətbiqi ilə bağlı yarana biləcək etik problemlərdir.

Pasiyent hüquqlarını tənzimləyən həm milli, həm də beynəlxalq normalarda pasiyentin başlıca hüquqlarından biri kimi məhz onun sağlamlıq vəziyyəti ilə bağlı məlumatları, eləcə də bütün tibbi məlumatlarını gizli saxlamaq hüququ ayırd edilir. “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” 26 iyun 1997-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanununun “Pasiyent hüquqları” adını daşıyan 24-cü maddəsinə əsasən, pasiyentin tibbi yardım üçün müraciət faktını, müalicə, sağlamlıq vəziyyəti, xəstəliyin diaqnozu barəsində, eləcə də müayinə və müalicə zamanı əldə edilən digər məlumatları ətrafdakılardan gizli saxlamaq, hüquq və vəzifələri haqqında, sağlamlığının vəziyyəti barədə məlumat almaq və öz mənafeyi baxımından bu məlumatı vermək mümkün olan şəxsi seçmək hüquqları vardır (2). Həmin qanuvericilik normasının məzmunundan da aydın olduğu kimi pasiyentin ona bağlı məlumatları gizli saxlamaq hüququ mövcuddur. Belə olan halda gizlilik və konfidensiallıq kimi anlayışlara açıqlıq gətirmək lazımdır. “Konfidensial” dedikdə bu söz “gizli, hər kəsə bəlli olmayan” kimi başa düşülməlidir. Lakin unutmamaq lazımdır ki, anonimlik və konfidensiallıq biri digərindən tamamilə fərqli olan anlayışlardır. Əgər tibbdə pasiyentin öz şəxsiyyətinin və ya onun barəsində tibbi, eləcə də identifikasiya məlumatlarının anonim saxlanılmalı olduğu hallarda bu cür məlumatlar heç bir şəxsə ötürülə bilməzsə, yuxarıda qeyd edilən normanın məzmununa diqqət yetirdikdə görürük ki, konfidensial məlumatlar isə pasiyentin özü tərəfindən gizli saxlanıla və yaxud məlumatların verilə biləcəyi şəxs(lər) seçilə bilər. Reproduktiv texnologiyaların tətbiqi nəticəsində insan yaradılışı əslində müasir dövrün başlıca tibbi problemlərindən biri hesab edilən sonsuzluğun həlli istiqamətində çox mühüm addım kimi qəbul edilərsə də, bu texnologiyalar nəticəsində övlad dünyaya gətirilməsinə müxtəlif cəmiyyətlərdə münasibət də birmənalı deyildir. İlk növbədə hər bir cəmiyyətin sıx bağlı olduğu əxlaqi dəyərlər və prinsiplərlə bağlıdır (3). Bəzi cəmiyyətlərdə qədim dövrlərdən etibarən qadına-anaya münasibət daha yüksək səviyyədə olmuş, analıq statusu yüksək qiymətləndirilmişdir. Əslində reproduktiv texnologiyalardan danışdıqda bu ailənin- qadının və kişinin hər birinə ayrı-ayrılıqda olan münasibət kimi nəzərdən keçirilməlidir. Lakin reproduktiv sağlamlıq dedikdə ilk növbədə ananın sağlamlığı göz önündə canlanır, bu da çox böyük ehtimalla qadının bətnində yeni bir fərdin inkişaf etməsi və məhz qadın tərəfindən həmin fərdin dünyaya gətirilməsi ilə bağlıdır.

Pasiyent hüquqlarını tənzim edən başlıca beynəlxalq hüquqi sənəd hesab edilən Lissabon Bəyannaməsinə əsasən, pasiyentin hüquqları daha dəqiq formada öz təsbitini tapmışdır. Pasiyent hüquqları sahəsində bu beynəlxalq sənədin xüsusi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, pərakəndə şəkildə yalnız ayrı-ayrı beynəlxalq sənədlərdə qısa fraqmentlər kimi öz əksini tapmış pasiyent hüquqları bu sənədlə tam şəkildə rəsmiləşdirildi, pasiyent hüquqlarının dəqiq siyahısı müəyyən edildi və hər bir pasiyent hüququnun məzmunu ifadə edildi. Lissabon Bəyannaməsinə görə pasiyentin başlıca hüquqlarından biri kimi “ məxfilik hüququ” fərqləndirilir. Məxfilik hüququ dedikdə xəstənin

sağlamlıq vəziyyəti, diaqnozu, xəstəliyinin proqnozu və müalicəsi ilə bağlı bütün məlumatlar şəxsi xarakter daşımaqla hətta xəstənin ölümündən sonra da məxfi saxlanılmalıdır. Məxfi məlumatlar yalnız xəstənin razılığı əsasında kiməsə verilə bilər (4). Tibb elə bir sahədir ki, burada başlıca amil kimi insan və onun sağlamlığı çıxış edir, hər zaman istisnalar mövcuddur. İlk növbədə insan sağlamlığının üstün tutulmalı olduğu unudulmamalı və təxirəsalınmaz hallarda insan sağlamlığının qorunması məqsədilə bu məlumatlar xəstənin razılığı gözlənilmədən açıqlanmalıdır.

Konfidensiallıq həmçinin əsas kontitusion hüquqlar sırasına aid olan “şəxsi toxunulmazlıq” hüququ ilə sıx surətdə bağlıdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, öz razılığı olmadan kimsənin şəxsi həyatı haqqında məlumatın toplanılmasına, saxlanılmasına, istifadəsinə və yayılmasına yol verilmir. (1) İnsanın valideyn olmaq və yaxud valideyn olmamaq hüququ da məhz onun şəxsi və ailə həyatının tərkibinə daxil edilir. Odur ki, bu barədə məlumatlar şəxsi və ailə həyatının sirrini təşkil edən məlumatlar kimi qiymətləndirilməli və həmin məlumatlar üçün xüsusi mühafizə rejimi qanunvericilikdə müəyyən edilməlidir. Əslində tibbi fəaliyyət bioetikanın istənilən prinsipi ilə dolayı yolla da olsa əlaqəlidir, lakin bunlar arasında əsas dörd prinsip xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bu prinsiplərə riayət olunması öz-özlüyündə haqqında danışdığımız bir çox hüquqi problemlərin də həlli istiqamətində öz töhfəsini vermiş olur. Bioetikanın adıçəkilən prinsipləri faydalılıq, zərər verməmə, **razılıq vermə** və ədalət prinsipləridir. (8) Razılıq vermə prinsipin ikili xüsusiyyətə malik olması ilk olaraq pasiyentin öz sağlamlıq vəziyyəti barədə ən dolğun şəkildə məlumatlandırılması, **bu məlumatı verə biləcək şəxslərin dairəsini seçməsi** ikinci növbədə isə xəstənin müalicəni istənilən növdə, istənilən şəxs tərəfindən seçmə hüququ olduğu kimi istənilən an müalicəni dayandırmaq hüququ da mövcuddur. (Arda, Berna, Pelin, Şahinoğlu, 1995: 324).

“Məlumat azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinə uyğun olaraq insanların şəxsi və ailə həyatına aid məlumatlar alınması məhdudlaşdırılan məlumatlar kateqoriyasına aid edilmişdir (6). Ümumiyyətlə, hüquq ədəbiyyatlarında məlumatlar açıq və alınması məhdudlaşdırılan məlumatlar kimi fərqləndirilir. Alınması məhdudlaşdırılan məlumatlar adından da göründüyü kimi yalnız subyektin öz razılığının mövcud olduğu hallarda üçüncü şəxslərə təqdim edilə bilər. Əks halda həmin məlumatların yayılmasına qanunvericiliklə icazə verilmir. Konfidensiallıq öz-özlüyündə demək olar ki, əksər etik problemlərin də başlanğıcını qoymuş olur. Konfidensial məlumatların əsassız şəkildə, pasiyentin öz razılığı olmadan üçüncü şəxslərə təqdim edilməsi nəticəsində xüsusilə də indiki mövzumuz çərçivəsində qeyd edə bilərik ki, reproduktiv texnologiyalardan istifadə etmiş şəxs(lər) bir sıra etik problemlərlə qarşı-qarşıya qalmış olurlar. Bu cür məlumatların gizli saxlanılması və heç bir üçüncü şəxsə təqdim edilməməsi etik problemlərin aradan qaldırılması üçün öz-özlüyündə kifayət edə bilməz. Lakin konfidensiallığın yüksək səviyyədə təmin olunduğu ölkələrin səhiyyə sistemində etik problemlərin baş verməsi ehtimallarında müsbət istiqamətdə xüsusi fərqlər müşahidə edilməkdədir. Etik problemlərin təməlinə əksərən tibbi-hüquqi savadsızlıq dayanır. Doğrudur ki, etik problemlər yalnız cəmiyyət tərəfindən əxlaqi dəyərlərlə deyil, əhalinin dünyagörüşü, ideologiyası və dini görüşləri ilə də əlaqəlidir. Bizim fikrimizcə, bu səbəblər sırasında tibbi-hüquqi savadsızlığın çəkisi əhəmiyyətli dərəcədə çoxdur. Müasir texnologiyaların inkişafının bu gün hansısa bir sahəyə təsirsiz qaldığını söyləmək olduqca çətindir, bu sahələr sırasında başlıca yerin səhiyyə-tibb sahəsinin tutması da təsadüfi deyildir. Hər bir ölkənin güclü siyasətinin təməl sütunlarından biri məhz həmin ölkənin güclü səhiyyə sisteminin təşkil edilməsidir.

Reproduktiv texnologiyaların tətbiqi ilə bağlı hüquqi və etik problemlərdən bəhs edərkən hüquqi və etik problemlərin bu və ya digər formada bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olması nəzərə alınmalıdır. Çünki, bir çox hallarda etik problemlər hüquqi problemlərin mövcudluğundan və yaxud əksinə hüquqi problemlər etik problemlərin mövcudluğundan qaynaqlana bilər. Məsələn, insanın şəxsi həyatı anlayışı tədqiqat işinin mövzusu baxımından istər hüquqi, istərsə də etik cəhətdən əhəmiyyətə malikdir. 8-ci maddənin reproduktiv hüquqlara aid edilib-edilməməsi məsələsini Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi özünün bir çox qərarlarında nəzərdən keçirmiş, eləcə də P. və S. Polşaya qarşı işində AİHM bir daha qeyd etmişdir ki, 8-ci maddədə əks etdirilmiş “şəxsi həyat”

anlayışı valideyn olmaq və ya olmamaq haqqında cütlüklərin qərarlarına da şamil edilməlidir (7). Belə ki, şəxsi həyat anlayışı, şəxsi həyat sirrinin qorunması anlayışları hüquqi anlayış olmaqla bərabər həm də etik anlayışdır. Bu hüququn pozulması hüquqi cəhətdən qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş məsuliyyətə səbəb olmaqla bərabər həm də etik cəhətdən, bioetikanın prinsipləri nöqtəyindən nəzərdən müsbət qiymətləndirilmir, əxlaqi münasibətlər zəminində heç xoş qarşılanmır və ya cəmiyyət tərəfindən kəskin şəkildə tənqid edilir. Övlad sahibi ola bilmədiyi üçün reproduktiv texnologiyalardan istifadə etməyə məcbur qalan və buna son ümid kimi yanaşan cütlüklər barəsində məlumatların yayılması. Bu hal həm hüquqi cəhətdən məsuliyyət yaradır, həm də başqa bir şəxsin şəxsi həyatı barədə məlumatların onun razılığı olmadan yayılması etik cəhətdən qəbul edilməz davranış forması kimi qiymətləndirilməlidir.

Qeyd edilən məsələlərə ümumiləşdirmə olaraq bildirmək lazımdır ki, etik problemlərin əhəmiyyətli dərəcədə aradan qaldırılması üçün qanunvericilikdə konfidensiallığın təmin edilməsi üçün xüsusi normalar müəyyən edilməli, həmçinin, konfidensiallıq tələblərinin pozulmasında təqsiri müəyyən edilmiş şəxs(lər)in, xüsusilə də bu məlumat özünün xidməti vəzifələrindən irəli gələrək onlara aşkar olmuş həkimlərin və tibb xidməti personalının məsuliyyəti qanunvericilikdə dəqiq şəkildə öz əksini tapmalı, lazımi mexanizmlər formalaşdırılmalıdır. Qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən, şəxsin öz sağlamlıq məlumatlarını gizli saxlamaq və bu məlumatların verilməsi mümkün olan şəxsləri seçmək hüquqları ayırd edilsə də bu cür hüquqların müdafiə mexanizmləri və hüququn pozulduğu təqdirdə məsuliyyət məsələsi qanunvericiliyimizdə öz həllini tapmamışdır. Şəxsi və ailə həyatının sirrinin qorunması hüququ kontekstindən yanaşaraq demək mümkündür ki, şəxs(lərin) konstitusion hüquqlarının pozuntusu mövcud olacaqdır. Lakin tibb hüququ sahəsində AR qanunvericilik sisteminin tərkibinə daxil olan vahid qanunvericilik aktının mövcud olmaması bu məsələyə də öz mənfi təsirini göstərir. Doğrudur ki, Əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında AR Qanununun sonuncu maddəsinə əsasən, “bu Qanunun tələblərinin pozulması qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş məsuliyyətə səbəb olur” ifadəsi formulə edilmişdir (8). Məsuliyyət məsələsi həll edilərkən mütləqdir ki, orada lazımi və işlək mexanizmlər də fərqləndirilsin. Yalnız belə olan halda insan hüquqlarının- eləcə də reproduktiv hüquqların yüksək səviyyəli müdafiəsindən söhbət gedə bilər. Valideyn olmaq hüququnun “şəxsi həyat” kateqoriyasına aid edildiyini vurğulasaq da fikrimizcə bu cür yanaşma reproduktiv sağlamlıq hüquqlarının mahiyyətini tam təfəssilatı ilə əks etdirmir. Təbii olaraq “şəxsi və ailə həyatı” dedikdə buraya yalnız valideynlik hüquqları aid edilməsi düzgün olmaz, bu hüquqlar sadəcə şəxsi həyatın tərkibində nəzərdən keçirilə bilər. Qeyd edilənlərə əsasən, demək mümkündür ki, reproduktiv sağlamlıq hüquqlarının pozulması halında bu hüquqlar konstitusion səviyyədə öz təsbitini tapmadığından yalnız digər hüquqların- yuxarıda qeyd edildiyi kimi şəxsi həyatın və ailə həyatının sirrini qorumaq hüququ, şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozulması kimi qiymətləndiriləcəkdir.

Hüquqi problemlərdən bəhs edərkən bir daha Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində reproduktiv hüquqların lazımi dərəcədə öz təsbitini tapmaması məsələsinə qayıtmaq lazımdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Mülki Məcəlləyə, Ailə Məcəlləsinə, tibb hüququ sahəsində mövcud olan qanunvericilik aktlarına nəzər yetirərkən reproduktiv hüquqlarla bağlı çox məhdud şəkildə məsələlərin əks etdirildiyinin şahidi oluruq (9;10). Bu cür təsbit olunmama problemi öz bərabərində bir çox digər hüquqi problemlərə də yol açmaqdadır. Qanunvericilikdə reproduktiv hüquqlar sadəcə ayrı-ayrı tərkib hissələri şəklində göstərilmişdir. Hüquqi problemlərin əsasını vahid qanunvericilik aktının olmaması təşkil edir ki, bu hətta reproduktiv hüquqların özünün də vahid anlayışının verilməməsi məsələsinə gündəmə gətirir. Qüvvədə olan qanunvericilikdə demək olar ki, reproduktiv hüquqların, onun tərkib hissələrinin anlayışının verildiyi normalar yox dərəcəsindədir. Nəzəriyyədə olan bu cür problemlər (hüquqi problemlər) təcrübədə də bir çox problemlərin başlanğıcını qoymuş olur.

Fikrimizcə, reproduktiv hüquqlar konstitusion səviyyədə öz təsbitini tapmalı, vahid qanunvericilik aktı qəbul edilməli, reproduktiv hüquqlarla bağlı bütün anlayışların (reproduktiv hüquqlar, reproduktiv sağlamlıq, sonsuzluq, surroqat analıq, süni mayalanma, embrion implantasiyası və.s) dəqiq tərfi verilməlidir.

Bu gün Azərbaycanda elektron səhiyyənin nailiyyətlərindən uğurla istifadə edilməkdədir. Vətəndaşların “Elektron Sağlamlıq Kartı” sisteminin (VESKS) tətbiqi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 21 oktyabr tarixli 1055 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilən “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan)”nın həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planının 7.3.11-cü bəndinə əsasən həyata keçirilir (11).

Vətəndaşların sağlamlıq vəziyyətinin qeydiyyatının aparılması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin İnformasiya Mərkəzində sağlamlıq kartı sisteminin elektron registrinin bankı yaradılır. Registrə və sağlamlıq kartına aşağıdakı məlumatlar daxil edilir: - şəxs haqqında; - tibb müəssisəsi haqqında; - immunlaşdırma haqqında; - qanunvericiliklə müəyyən olunmuş digər tibbi məlumatlar. Sağlamlıq kartının sahibi haqqında informasiyanın əldə edilməsi və dəyişikliklərin aparılması məqsədi ilə sistemə yalnız tibb müəssisəsinin rəhbərliyi tərəfindən müvafiq icazəsi olan şəxslər daxil ola bilərlər. “Qanunla müəyyənləşdirilmiş konfidensial məlumatların yayılması qadağandır.” Bu normanın məzmunu təhlil etdiyimiz konfidensiallıq problemi və bu etik problemin həlli baxımından məsuliyyət məsələsinin qanunvericilikdə öz təsbitini tapması kimi qəbul edilə bilər.

Fikrimizcə, elektron səhiyyənin inkişafı sayəsində insanların bütün sağlamlıq məlumatlarının daha çevik və dəqiq şəkildə əldə edilməsi əlçatan olduğu kimi insanların reproduktiv sağlamlıqları ilə bağlı məlumatlara da əlçatımlılıq bu şəkildə təmin edilməlidir. Sonsuzluğun irəli səviyyəli inkişafı zamanı artıq bir çox müalicələr (reproduktiv texnologiyalardan istifadə variantına qədər) müsbət nəticə vermir. Lakin insanların reproduktiv sağlamlığına xüsusi diqqətin göstərilməsi, ölkə əhalisi arasında reproduktiv yaşda olan şəxslərin dəqiq siyahısının müəyyən edilməsi, mütəmadi olaraq keçdiyi müayinə və müalicələri, onların nəticələrini dəqiq şəkildə özündə əks etdirən məlumatların toplanılması, xüsusilə də bu məlumatlara giriş-çıxışın məhdudlaşdırılması və məsuliyyətin müəyyən edilməsi məhz “Elektron səhiyyə” nailiyyətləri ilə mümkün olacaqdır. Bu cür dəqiq tənzimləmə öz növbəsində dövlət tərəfindən əhaliyə göstərilən tibbi xidmətin keyfiyyətinin və dövlətin tibb sahəsində fəaliyyətinin səviyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlməsinə və konfidensiallıq probleminin həllinə gətirib çıxaracaqdır.

Nəticə

Reproduktiv texnologiyalarla bağlı hər bir cəmiyyətdə yaranmış etik problemlər yalnız problem olaraq araşdırılmamalı, etik problemlərin yaranması son nəticədə əhalinin sağlam övlad sahibi olmaq, sağlam gələcək nəsillərinin yaradılması kimi olduqca ciddi, yalnız bir cütlük üçün deyil, bütün cəmiyyət üçün xüsusi əhəmiyyəti ilə seçilən məsələnin qarşısında böyük bir maneəyə çevriləcəkdir. Ola bilsin ki, bu etik problemlər ölkə qanunvericiliyində ümumiyyətlə, reproduktiv texnologiyaların tətbiqinə imkan verməyəcək və yaxud artıq formulla edilmiş normaların qanunvericilik sistemindən çıxarılmasına gətirəcəkdir. Bu normaların qanunvericilikdə nəzərdə tutulması hələ onun təcrübəsinin uğurla həyata keçirildiyini söyləmək üçün çox tezdir. Bunu bir çox ölkələrin milli qanunvericiliklərində, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində müşahidə etmək mümkündür.

Bu ilk növbədə əxlaqın, yerli xalqın uzun illər ərzində formalaşan adət-ənənələrinin, dini görüşlərinin qanunvericiliyə əhəmiyyətli təsirindən irəli gəlir. Sözsüz ki, reproduktiv texnologiya vasitəsilə övlad sahibi olmaq kimi bir məsələyə həm qanunvericilikdə xüsusi diqqət verilməsi, həm də təcrübəsinin uğurla aparılması qeyd edilən hallardan bu və ya digər dərəcədə asılıdır. Buna misal olaraq, Azərbaycan Respublikasında müzakirə mərhələsində olan “Reproduktiv sağlamlıq haqqında” Qanununun layihəsindən reproduktiv texnologiyalarla bağlı bir çox müddəaların çıxarılmasını və ümumiyyətlə, yaxın zamanlarda bu məsələnin gündəmə gətirilməyəcəyi ilə bağlı verilən bəyanatları göstərmək olar.

Ədəbiyyat

1. Arda, Berna, Pelin, Şahinoğlu Serap. (1995). Tıbbi Etik Tanımı İçeriği Yöntemi ve Başlıca Konuları. Ankara Tıp Macmuası, C.48, S.3, s.323-336.
2. Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu 26 iyun. (1997). [Elektron resurs] URL: <https://e-qanun.az/framework/4078>
3. Charter of the World Health Organization [Elektron resurs]
URL: <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf>
4. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası [Elektron resurs]
URL: <https://e-qanun.az/framework/897>
5. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi [Elektron resurs]
URL: <https://e-qanun.az/framework/46946>
6. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi [Elektron resurs]
URL: <https://e-qanun.az/framework/46944>
7. Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan) təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 21 oktyabr tarixli 1055 nömrəli Sərəncamı. [Elektron resurs]// URL: <https://e-qanun.az/framework/10778>
8. Məlumat azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 19 iyun (1998). [Elektron resurs]// URL: <https://e-qanun.az/framework/3420>
9. Çobanoğlu, Nesrin, Ünal Serha.(01.02.2019.). Etik ve Deontoloji Açından HIV/ AIDS, [Elektron resurs]// URL: https://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/raporlar/hiv_aids/13.pdf
10. Ünsal, Karaca, A.G. (2012). İnfertilitenin kadın ruh sağlığı üzerine etkileri ve psikiyatri hemşiresinin rolü. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi. s.80-85
11. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (1950). Rome (İtalya). [Elektron resurs] // URL: <https://www.legal-tools.org/doc/8267cb/pdf/>

Göndərilib: 12.02.2024

Qəbul edilib: 16.04.2024